

Aantal echtscheidingsprocedures iets toegenomen

Nic Steenbrink en Arno Sprangers

In 2005 werden 32,6 duizend huwelijken door de rechter ontbonden. Dit is een toename van 1,3 procent ten opzichte van 2004, toen er nog 32,2 duizend echtscheidingen werden uitgesproken. Ruim vier op de tien ontbonden huwelijken hebben korter dan tien jaar geduurd. Bij bijna twee op de drie echtscheidingen waren minderjarige kinderen betrokken. Het ging in totaal om bijna 36 duizend kinderen. Ruim de helft van hen was op het moment van scheiding jonger dan tien jaar. In de meeste gevallen blijven de kinderen bij de moeder wonen. Bij een derde van de echtscheidingen stelt de rechter een omgangsregeling vast. Meestal is dit een regeling voor de vader.

1. Echtscheidingen in demografische en juridische zin

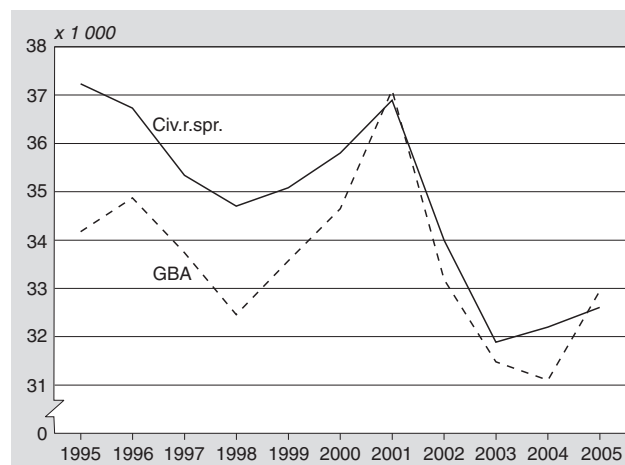
In de Nederlandse statistiek wordt het begrip 'echtscheiding' op twee manieren beschreven: volgens de demografische betekenis en volgens de juridische betekenis. Cijfers over het onderwerp echtscheiding kunnen dan ook – afhankelijk van de gebruikte bron – verschillen. In de bevolkingsstatistiek is de echtscheiding een demografische gebeurtenis waarbij het moment van de echtscheiding samenvalt met de inschrijving van de rechterlijke beslissing in de registers van de burgerlijke stand. Sinds oktober 1994 worden in de bevolkingsstatistiek alle echtscheidingen meegeteld waarvan op het moment van de inschrijving ten minste één van de betrokken partners als ingezetene in de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA) is opgenomen. Het maakt daarbij niet uit of de echtscheiding al dan niet door een Nederlandse rechter is uitgesproken (CBS, 2000).

De statistiek over echtscheidingsprocedures van het CBS beschrijft de juridisch-procedurele aspecten van de echtscheiding. De in het jaar afgedane echtscheidingsprocedures bij de Nederlandse rechter zijn onderwerp van onderzoek. Vanaf het moment dat de echtscheidingsbeschikking van de rechter onherroepelijk is geworden, hebben de bij de echtscheiding betrokken (ex-)partners een periode van zes maanden om de rechterlijke beslissing te laten inschrijven in de registers van de burgerlijke stand. Doen zij dat niet of niet tijdig en laten zij de beslissing 'verlopen', dan verliest de beschikking haar kracht. Uit demografisch oogpunt is dan geen echtscheiding tot stand gekomen.

De statistiek over echtscheidingsprocedures geeft inzicht in de procedurele aspecten, zoals de aard van het verzoek, de wijze van procederen door partijen, de betrokken personen (man, vrouw, minderjarige kinderen), huwelijksduur en doorlooptijd van de echtscheidingsprocedure. Daarnaast is er informatie over de beslissingen in de nevenvoorzieningen, zoals eventuele alimentatie voor betrokken personen, toewijzing van de voormalige echtelijke woning, toewijzing van het ouderlijk gezag en de omgangsregeling.

Tot het begin van de jaren negentig vond jaarlijks een integrale waarneming plaats van alle echtscheidingsprocedures die gedurende het jaar werden ingediend, behandeld en afgedaan. Sinds 1993 is de verzameling van de basisgegevens van deze statistiek vereenvoudigd en in omvang beperkt. Op basis van een beknopte vragenlijst verzamelt het CBS bij de rechtbanken de geanonimiseerde dossiergegevens van alle echtscheidingsprocedures waarin de rechtbanken in de maand oktober een eindbeslissing hebben genomen. De uitkomsten (de procentuele verdelingen en de gemiddelden) van de maand oktober worden representatief geacht voor het hele jaar. De uitkomsten worden vervolgens opgehoogd naar het totaal aantal beëindigde echtscheidingsprocedures in het desbetreffende jaar, afkomstig uit de statistiek Civiele rechtspraak.

1. Aantal echtscheidingen volgens GBA en de statistiek Civiele rechtspraak, 1995–2005

In *grafiek 1* worden de aantallen echtscheidingsprocedures bij de Nederlandse rechter vergeleken met de aantallen echtscheidingen op basis van de GBA.

De verschillen tussen beide bronnen hangen ondermeer samen met de vraag of de echtscheiding al dan niet door een Nederlandse rechter is uitgesproken. Daarnaast is er een zeker tijdsverloop tussen de uitspraak van de rechter en inschrijving bij de burgerlijke stand. Bij de echtscheidingsprocedures bij de rechtbanken zijn ook scheidingen van tafel en bed en een klein deel (voor zover de rechter hieraan te pas komt) van de ontbindingen van geregistreerde partnerschappen meegeteld. Het aantal echtscheidingsprocedures bij de rechtbanken ligt in het algemeen iets boven het aantal volgens de bevolkingsstatistiek.

In dit artikel staan de echtscheidingsprocedures bij de Nederlandse rechtbanken centraal. Hier en daar is aanvullende informatie gebruikt uit de GBA en enquêteonderzoeken. Alvorens in te gaan op de door de rechter uitgesproken echtscheidingen, wordt in de volgende paragraaf eerst een

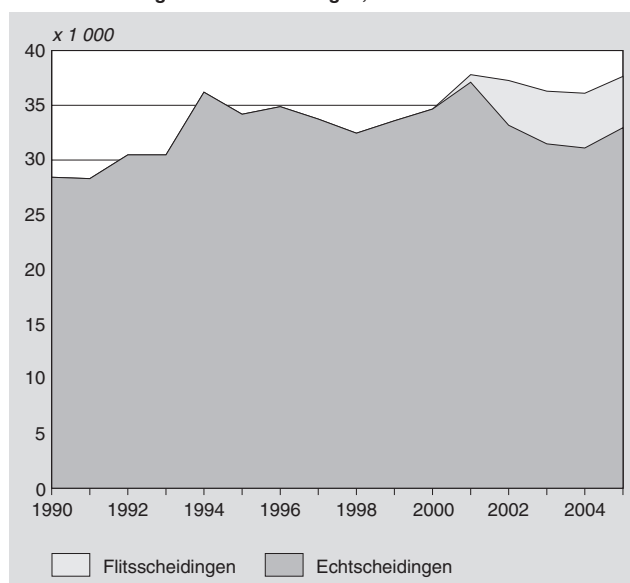
beknopt overzicht gegeven van aantallen echtscheidingen volgens de GBA. Daarbij wordt ook ingegaan op de zogenaamde flitsscheidingen.

2. Echtscheidingen en flitsscheidingen volgens de GBA

Jaarlijks eindigt ongeveer één procent van de bestaande huwelijken in Nederland in een echtscheiding. In 2001 was het aantal echtscheidingen, met 37,1 duizend, groter dan ooit. In de daaropvolgende jaren nam het aantal echtscheidingen af, om in 2004 een niveau te bereiken van 31,1 duizend. In 2005 is het aantal echtscheidingen weer iets gestegen, tot 32,9 duizend. De daling in de voorafgaande jaren werd voor een groot deel gecompenseerd door een stijging van het aantal zogenaamde flitsscheidingen. Dit aantal bedroeg in 2005 ongeveer 4,7 duizend. Ongeveer één op de acht scheidingen van de laatste jaren was een flitsscheiding (*grafiek 2*). Van een flitsscheiding wordt gesproken als een huwelijk eerst wordt omgezet in een geregistreerd partnerschap, waarna het partnerschap wordt ontbonden. Bij een flitsscheiding is een scheiding snel en zonder tussenkomst van de rechter te realiseren.

Geregistreerd partnerschap is, evenals huwelijkssluiting, een wettelijke verbintenis. Het aantal huwelijkssluitingen is de laatste jaren gedaald. Hiertegenover staat een stijging van het aantal geregistreerde partnerschappen. Worden de totalen van huwelijkssluiting en nieuwe partnerschapsregistraties opgeteld, dan is de daling minder sterk. Omgekeerd geldt hetzelfde voor echtscheidingen en flitsscheidingen. Het niveau van de echtscheidingen en flitsscheidingen tezamen vertoont over de periode 1995–2005 slechts kleine schommelingen. De veranderingen in deze periode hebben eerder betrekking op de wijze waarop een en ander wordt geformaliseerd: van strikt juridisch (gerechtelijke procedure) naar meer administratief (ambtenaar van de burgerlijke stand). Flitsscheidingen worden overigens in het buitenland niet erkend.

2. Echtscheidingen en flitsscheidingen, 1990–2005

Bron: GBA.

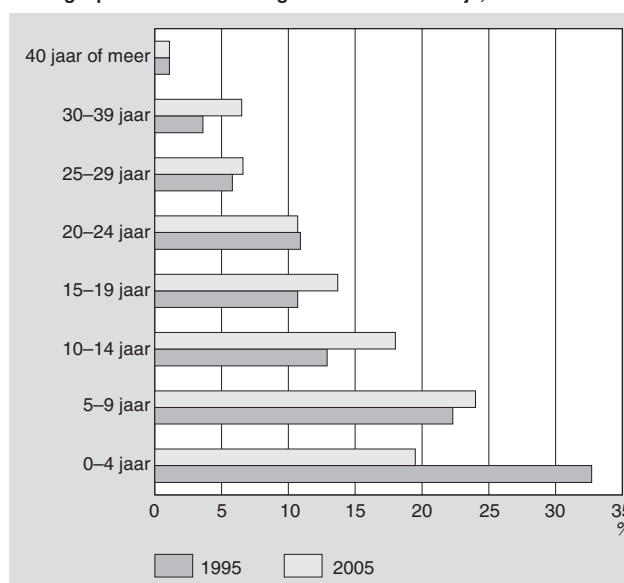
3. Echtscheidingsprocedures bij de rechter

3.1 Bijna helft ontbonden huwelijken heeft korter dan 10 jaar geduurd

Bijna één op de vier in 2005 door de rechter ontbonden huwelijken heeft tussen vijf en tien jaar stand gehouden. Het aandeel echtscheidingen binnen vijf jaar na de trouwdatum is sterk afgenomen: van een derde in 1995 tot een vijfde in 2005 (*grafiek 3*). Deze afname hangt wellicht samen met de toename van het aantal ongehuwd samenwonenden. Aan het huwelijk gaat steeds vaker een 'proefperiode' van ongehuwd samenwonen vooraf. Een deel van de minder stabiele relaties wordt mogelijkwerwijs verbroken zonder dat het tot een huwelijk komt en blijft buiten beeld bij de echtscheidingsstatistiek. Ook de ontwikkeling van het aantal huwelijkssluitingen kan een rol spelen. De laatste jaren is het aantal huwelijkssluitingen gedaald, waardoor er mogelijk naar verhouding minder kortdurende huwelijken onder de recente echtscheidingen zijn.

Huwelijken die via een flitsscheiding worden beëindigd, hebben vaak korter geduurd dan huwelijken die via de rechter worden ontbonden. Bij iets minder dan een derde van de flitsscheidingen duurde het huwelijk nog geen vijf jaar.

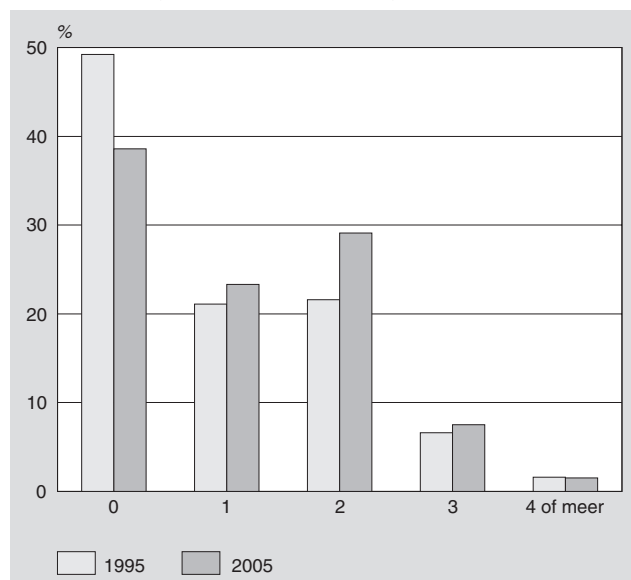
3. Uitgesproken echtscheidingen naar duur huwelijk, 1995 en 2005

3.2 Minderjarige kinderen

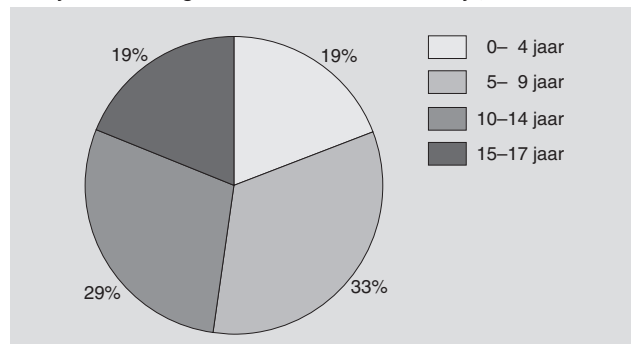
Bij 20 duizend (61,4 procent) van de 32,6 duizend in 2005 door de rechter uitgesproken echtscheidingen waren minderjarige kinderen betrokken. In 1995 was dit nog de helft (*grafiek 4*). Een kinderwens lijkt voor samenwonende paren vaak de aanleiding te zijn om te trouwen (De Jong en Nicolaas, 2005). Zolang er geen kinderen zijn, wordt de noodzaak om te trouwen minder ervaren. Als gehuwden verhoudingsgewijs vaker kinderen hebben, wordt dit ook weerspiegeld in de echtscheidingscijfers naar kindertal.

4. Echtscheidingen naar aantal minderjarige kinderen, 1995 en 2005

In 2005 bedroeg het aantal huwelijksontbindingen waarbij één kind betrokken was 7,6 duizend. Het aantal scheidingen van echtparen met twee kinderen was met 9,5 duizend groter dan het aantal scheidingen van paren met één kind. Ruim 2,9 duizend paren hadden drie of meer kinderen. In totaal waren bij de in 2005 ontbonden huwelijken 36 duizend minderjarige kinderen betrokken. Van de kinderen van wie ouders gingen scheiden is een vijfde jonger dan 5 jaar en een derde tussen de 5 en 10 jaar (*grafiek 5*).

5. Bij echtscheiding betrokken kinderen naar leeftijd, 2005

De wet bepaalt dat beide ouders in principe het gezag over de gezamenlijke minderjarige kinderen blijven uitoefenen, tenzij een ouder vraagt het ouderlijk gezag over de kinderen aan hem of haar te laten toekomen en de rechter dit verzoek toewijst. In negen op de tien gevallen van de door de rechter uitgesproken echtscheidingen blijft het ouderlijk gezag van beide ouders na de scheiding gehandhaafd. Dit wil zeggen dat de ouders de wettelijke vertegenwoordigers van het kind zijn en het recht en de plicht hebben de kinderen te verzorgen, op te voeden en hun belangen te behartigen.

Daarnaast is het van belang te weten bij wie de kinderen na de echtscheiding gaan wonen. Uit onderzoek van Fokkema et al. (2002) blijkt dat in ruim 80 procent van de gevallen de kinderen na de echtscheiding bij de moeder gaan wonen. In ruim 10 procent van de gevallen wonen de kin-

deren bij de vader en bij 4 procent is sprake van co-ouderschap. Dit co-ouderschap houdt in dat de kinderen deels bij de ene ouder en deels bij de andere ouder wonen. Een klein deel van de kinderen gaat na de scheiding zelfstandig of ergens anders wonen, bij andere familieleden, in een pleeggezin of in een kindertehuis.

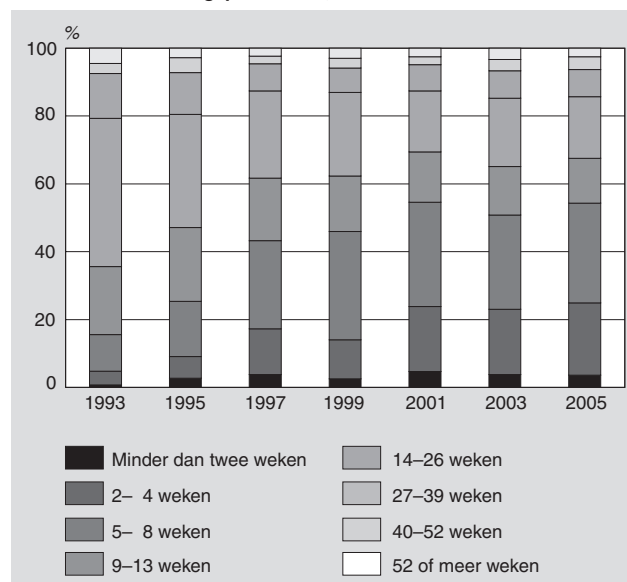
Deze cijfers komen redelijk overeen met de uitkomsten van het in 2003 door het CBS gehouden Onderzoek Gezinsvorming (De Graaf, 2005). Bij dit onderzoek is zowel aan de gescheiden mannen als aan de gescheiden vrouwen gevraagd bij wie de kinderen direct na de scheiding gingen wonen. Ook uit dit onderzoek blijkt dat acht op de tien kinderen na de scheiding bij de moeder woont. Dit is tevens in overeenstemming met de uitkomsten van de Huishoudensstatistiek van het CBS. Uit deze statistiek blijkt dat bij acht op de tien eenoudergezinnen de moeder de ouder is. Het aandeel van co-ouderschap is volgens het Onderzoek Gezinsvorming hoger dan het percentage gevonden door Fokkema et al.. Dit kan te maken hebben met het feit dat co-ouderschap aan betekenis wint en het Onderzoek Gezinsvorming van recentere datum is.

3.3 Duur echtscheidingsprocedure

De periode tussen indiening van het verzoek tot echtscheiding bij de rechtbank en afronding van de echtscheidingsprocedure is in de loop van de jaren verkort (*grafiek 6*).

In 2005 is ruim de helft van de echtscheidingsprocedures binnen 8 weken beëindigd. In 1995 gold dit voor een kwart van de echtscheidingszaken. De laatste jaren is deze doorlooptijd niet veel veranderd.

6. Duur echtscheidingsprocedures, 1993-2005

3.4 Beslissingen in nevenvoorzieningen

Naast een verzoek om scheiding of ontbinding van het huwelijk kan in het verzoekschrift om één of meer nevenvoorzieningen worden gevraagd. Een nevenvoorziening is een beslissing over een verzoek dat samenhangt met de schei-

ding of de ontbinding van het huwelijk. Een dergelijke beslissing kan de rechter tegelijk met de beslissing over de scheiding of de ontbinding van het huwelijk nemen (ministerie van Justitie, 2004).

Een nevenvoorziening kan gaan over: het gezag over en de omgang met de minderjarige kinderen; de alimentatie voor de partner en/of de kinderen; de boedelscheiding; de huur of het gebruik van de echtelijke woning; en eventuele andere zaken die met de scheiding te maken hebben.

De bij echtscheiding betrokken partners kunnen vooraf, in een echtscheidingsconvenant, afspraken maken over deze zaken. Dit convenant wordt opgesteld door een advocaat of notaris. In de regel zal de rechter deze overeenkomst opnemen in zijn of haar beschikking. De echtscheidingsprocedure kan dan snel worden afgerond.

De scheidende partners kunnen afspraken maken over een omgangsregeling. Vóór 1971 was in de wet geen regeling opgenomen over de omgang tussen ouders en kinderen na scheiding. Sindsdien is in stappen een regeling uitgewerkt. Bij één op de drie in 2005 uitgesproken echtscheidingen heeft de rechter een omgangsregeling vastgesteld. In de meeste gevallen ging het daarbij om een omgangsregeling voor de man. In twee derde van de zaken waarbij minderjarige kinderen betrokken zijn, werden geen voorzieningen gevraagd of zijn geen gegevens beschikbaar.

Er geldt een alimentatieplicht voor de partner en voor kinderen tot 21 jaar. Als de scheidende partners het niet eens kunnen worden over de hoogte van de alimentatie, doet de rechter een uitspraak. De alimentatieverplichting ten opzichte van de partner duurt maximaal 12 jaar. Als het huwelijk korter dan vijf jaar heeft geduurd en er geen kinderen zijn, kan de alimentatieverplichting niet langer duren dan de duur van het huwelijk (ministerie van Justitie, 2004). Als de partner die alimentatie ontvangt hertrouwt of gaat samenwonen, vervalt de plicht van de andere partner om alimentatie te betalen. Ook als de inkomenssituatie van de ontvangende partner sterk verbetert, kan dit gevolgen hebben voor de alimentatie.

Bij bijna zes op de tien echtscheidingen waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken, wijst de rechter alimentatie toe aan de kinderen. Bij co-ouderschap zal in het algemeen geen kinderalimentatie worden uitbetaald. Als het kind 18 jaar wordt, ontvangt het de alimentatie zelf. Wordt het kind financieel zelfstandig, dan kan de alimentatieplicht vervallen. Bij één op de vijf echtscheidingen wijst de rechter alimentatie toe aan de vrouw. Alimentatie van de vrouw aan de man komt weinig voor: bij ongeveer één op de tweehonderd echtscheidingen wordt deze verplichting opgelegd.

De rechter kan op verzoek van een partner beslissen dat deze onder bepaalde voorwaarden de (voormalige) gezamenlijke woning gedurende een bepaalde tijd alleen gebruikt. Bij bijna één op de vier echtscheidingen in 2005 is de woning door de rechter aan de vrouw toegewezen. De man krijgt de woning bij ongeveer één op de zes scheidingen toegewezen.

Literatuur

CBS, 2000, Echtscheidingsprocedures 1999. CBS, Voorburg/Heerlen.

Fokkema, T., P. de Graaf en M. Kalmijn, 2002, Echtscheiding: vaderrol voorbij.... Demos 18(5), blz. 41–44. Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut, Den Haag.

Graaf, A. de, 2005, Scheiden: motieven, verhuisgedrag en aard van de contacten. Bevolkingstrends 53(4), blz. 39–46.

Jong, A. de, en H. Nicolaas, 2005, Huishoudensprognose 2004–2050: ontwikkelingen naar burgerlijke staat. Bevolkingstrends 53(2), blz. 19–27.

Ministerie van Justitie, 2004. Brochure 'U gaat scheiden' (www.justitie.nl).